YÜZÜNCÜ YILINDA ERMENİ MESELESİ

"İddialar - Yalanlar - Gerçekler"

Selimhan Yeniacun - Hasan Oktay - Gürbüz Mızrak
R. Erhan Güllü - İlyas Kara - Yaşar Kalafat - Özer Özocak
H. Alper Özcan - A. Turan Esen - Ali Asker - Taner Tatar
Ebru Çoban Öztürk - Yıldız Deveci Bozkuş - Keisuke Wakizaka

Editör
Hakan Boz

YÜZÜNCÜ YILINDA ERMENİ MESELESİ

HAKAN BOZ (ED.)

ISBN
978-605-65687-3-2

Aygan Yayıncılık
30706
No: 14
1. Baskı: Temmuz 2015

Kapak Tasarım
Fahrettin Aksoy
0507 340 4242

Dizgi
Hayri Güntek

© 2015, AyganYayıncılık
Kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları AyganYayıncılık'a aittir. Yayınevinden yazılı izin almadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Aygan Yayıncılık

Osmanağa Mah. Nüshet Efendi Sok. No: 2 Tekiner İş Merkezi K: 2 D: 202
Kadıköy/İstanbul
Tel: (0216) 336 21 25

Baskı ve Cilt
Göksu Ofset Matbaa

YÜZÜNCÜ YILINDA ERMENİ MESELESİ

"iddialar, yalanlar, gerçekler"

HAKAN BOZ (ED.)

Selimhan YENİACUN

Hasan OKTAY

Gürbüz MIZRAK

R. Erhan GÜLLÜ

İlyas KARA

Yaşar KALAFAT

Özer ÖZOCAK

H. Alper ÖZCAN

A. Turan ESEN

Ali ASKER

Taner TATAR

Ebru Çoban ÖZTÜRK

Yıldız Deveci BOZKUŞ

Keisuke WAKIZAKA

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRÜN NOTU 12
Hakan BOZ

ERMENİ SORUNUNUN DOĞUŞU VE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN ETKİLERİ 15
Selimhan YENİACUN

1915'E DOĞRU ERMENİLER VE VAN İHTİLAL ÖRGÜTÜ 38
Dr. Hasan OKTAY

TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNDE TARİHİ KIRILMA: SARIKAMIŞ HAREKÂTI 116
Hakan BOZ

GEÇİCİ SEVK VE İSKÂN KANUNU (TEHCİR) 144
Dr. Gürbüz Mızrak

İSTANBUL ERMENİ PATRİKHANESİ'NİN SEVK VE İSKÂN KANUNU'NA KARŞI TUTUMU VE FAALİYETLERİ 202
Yrd. Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ

TÜRKİYE'YE YÖNELİK ERMENİ TERÖRÜ: DOĞU ANADOLU'DA ERMENİ MEZALİMİ VE ASALA TERÖRÜ 225
İlyas KARA

TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNDE SİYASİ VE KÜLTÜREL BOYUT 263
Dr. Yaşar KALAFAT

DİASPORA ERMENİLERİNİN TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ 320
Özer ÖZOCAK

ERMENİSTAN DIŞ POLİTİKASI'NDA "ERMENİ SOYKIRIMI" SÖYLEMİNİN KULLANIMI 353
Hüseyin Alper Özcan

ERMENİ MESELESİNİN 100. YILDÖNÜMÜNDE TÜRKİYE'NİN STRATEJİK HATALARI 419
Ahmet Turan ESEN

"ERMENİ MESELESİ" VE KAFKASYA GERÇEKLERİ 446
Yrd. Doç. Dr. Ali ASKER

TÜRK AYDININ KİMLİK BUNALIMI: HEPİMİZ ERMENİ MİYİZ? 511
Prof. Dr. Taner TATAR

DİASPORA, KİMLİK VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER 545
Yrd. Doç. Dr. Ebru Çoban-Öztürk

ERMENİ TARİH YAZIMI 576
Yrd. Doç. Dr. Yıldız Deveci BOZKUŞ

POSTKOLONYALİZM AÇIDAN "ERMENİ MESELESİ"Nİ TEKRAR DEĞERLENDİRMEK 610
Keisuke WAKIZAKA

POSTKOLONYALİZM AÇIDAN "ERMENİ MESELESİ"Nİ TEKRAR DEĞERLENDİRMEK

Keısuke WAKIZAKA*

Giriş

Günümüze kadar Ermeni diasporası, Amerika, Avrupa ülkeleri ve Rusya gibi devletler, "Ermeni Meselesi"ni "mazlum" Ermenilerin "zalim ve barbar" Türklerin sömürüne karşı direniş, yani ezilenler ve ezenler arasındaki sınıf çatışması olarak algılamaktadır. Türkiye'deki Ermeni araştırmaları ise genel olarak, Türk tarihi içindeki Ermenilerin durumu ve "Ermeni Tehciri" zamanlarındaki Ermenilerin Türklere karşı yapılan zulümlerinin incelenmesine ağırlık vererek Batı ve Ermenilerin propagandasını kırmayı hedeflemektedir. Fakat bunu Edward Said'in açısından değerlendirdiğimizde bu mesele "Türkiye gibi doğu ve Hıristiyan batı" arasındaki iktidar ilişkileri bağlamında değerlendirilir ve Ermeni Meselesi'nin "Türkiye'yi sürekli kötü göstererek Avrupa-Hıristiyan uygarlığının meşruiyeti ve üstünlüğünü koruma" aracı olduğu ortaya çıkar.

Diğer yandan, her iki tarafı da arşivler gibi "iktidar" tarafının teorisi ve öğretimine göre araştırma yapmakta ve siyasal sürecine katılamayan ve ifade çarelerine sahip olmayanlar, yani Gayatri Spivak'ın dile getirdiği "subaltern" sınıfı açısından yapılan araştırmalar yok denebilecek kadar azdır. Bu çalışmada Gayatri Spivak'ın "subaltern" teorisine dayanarak Ermeni Meselesi'nin Türk-Ermeni ilişkilerinde ve Ermeni toplumu içinde nasıl yer aldığını anlatacağım.

Ayrıca siyasi ve toplumsal süreçten dışlanan "subaltern" sınıfın bazı bakışlarını anlatarak Ermeni Meselesini siyasal süreçte kendisini ifade edemeyen "subaltern" sınıfı açıdan da değerlendiren yeni bir bakışın önemini vurgulamaya çalışacağım.

Birinci bölümde Postkolonyalist teorilerinin öncüsü olan Edward Said'in teorileri ve dünya yapısını nasıl açıklandığı hakkında bilgi vereceğim. Burada Said'in dünyandaki iktidar ilişkilerini nasıl algıladığını "Şarkiyatçılık" kitabına dayanarak anlatacağım. Ayrıca "subaltern" terimini ve "subaltern" sınıfıyla etik ilişkileri nasıl kurabildiğini anlatarak Gayatri Spivak'ın "subaltern" teorisini açmaya çalışacağım. İkinci bölümde Türk-Ermeni ilişkilerinde Ermenistan ve Ermenilerin kendilerini nasıl tanımladığını ve Ermeni Meselesi'nin nasıl rol oynadığını Karl Marx'ın "sınıf çatışması" teorisine göre değerlendireceğim ve "Ermeni soykırımı" iddiasını savunanların kendilerini nasıl tanımlayıp hangi konumda yer aldıklarını açıklayacağım. Ayrıca Ermeni Meselesi'nin Batı-Doğu ilişkilerinde nasıl rol oynadığını da anlatacağım. Üçüncü bölümde Ermeni toplumu inceleyerek, "ezilen taraf'ın mantığı olarak geçen "Ermeni Soykırımı" iddiasının aslında Ermeni toplumu içindeki elitlerin yapısını meşrulaştırmak için kullanılan söylem, yani "ezen taraf'ın mantığı olarak işleve sahip olduğunu vurgulayacağım. Dördüncü bölümde Ermeni toplumu içindeki "subaltern" sınıfı hakkında bilgi vererek onların "Ermeni Meselesi"ne bakışının resmi söylemine göre farklı olabildiğini örneklerle anlatmaya çalışacağım. Sonuç bölümünde ise bu dört bölümü özetleyerek Ermeni Meselesi'nin "Türkiye'yi sürekli kötü göstererek Avrupa-Hıristiyan uygarlığının meşruiyeti ve üstünlüğünü koruyan bir araç olduğunu, "subaltern" sınıfını temsil etmediğini ve "subaltern" sınıfının açısından Ermeni

Meselesini araştırmakla bu konuyla ilgili yeni bir bakışı sağlayabileceğini vurgulayacağım.

Bu çalışmadaki en önemli kaynaklardan biri Gayatri C. Spivak tarafından yazılan "Can the Subaltern Speak?" makalesidir. Bu makale subaltern sınıfının ne olduğunu ve o sınıfa bilimsel olarak nasıl yaklaşmamız gerektiğini teorik yapıyla sunmaktadır. Marksistlerin Ermeni Meselesine yaklaşımına bakmak için bir derleme kitabı olan "Öncesi ve Sonrası ile 1915: İnkâr ve Yüzleşme" içindeki makaleler Marksistlerin Ermeni Meselesi'ne nasıl baktığını incelemek için önemlidir. Diğer yandan Ermeni kimlik yapısı ve "Ermeni Meselesi"nin Ermeni toplumu içindeki rolünü incelemek için Mahmut Niyazi Sezgin'in "Ermenilerde Din, Kimlik ve Siyaset" kitabı ve Haluk Özdemir'in "Diaspora Ararat'ı Ararken: Ermeni kimliği ve Soykırım İddiaları" makalesi oldukça değerlidir. Özellikle sıradan Ermenilerin sesinin nasıl olduğunu ve onlara nasıl yaklaşmalı olduğuna bakmak için Dr. Hasan Oktay'ın Ermenistan'da yürüttüğü saha çalışmaları oldukça değerlidirler.

1. Postkolonyalistlerin Dünyaya Bakışı: Edward Said ve Gayatrı Spıvak

1-1. Edward Said ve Şarkiyatçılık

Filistin kökenli filozof Edward W. Said "Şarkiyatçılık" kitabında dünya yapısının Doğu-Batı iktidar ilişkilerine göre hareket ettiğini açıklamakta ve Batı'nın kendi sisteminin meşruiyetini devam ettirmek için "vahşi ve gerici Doğu"yu yarattığını vurgulamaktadır. Said Şarkiyatçılık kelimesine bazı manaları yüklemiş ve bu manaların birbirleriyle ilişkilerin olduğunu ileri sürmüştür. Bunlardan en önemli anlam ise üç tanedir: bilimle ilgili anlam, "Doğu" ve "Batı" olarak tanımlananlar arasında kurulan ayrımı ve Batı'nın "Doğu"yu hükmetmek için kurduğu tarzdır. Bu bağlamda O, bilimsel söylemlerin emperyalist sistemle bağdaştığını vurgulamıştır.

Özellikle "Şarkiyatçılık" kitabının üçüncü bölümü olan "Bugünkü Şarkiyatçılık" bölümünde 1870'lı yıllarda başlayan Avrupa'da emperyalizmin gelişmesinden 1970'lı yıllarındaki Amerika önderliğindeki Şarkiyatçılığa kadar tartışılmaktadır. Burada Robert Knox gibi insanlarda görülen ırkçılık, Thomas Huxley'in Darwinist söylemleri ve Ranke ve Spengler'in İslamiyet'e bakışından bahsetmekte ve ayrımcı söylemlerin Şarkiyatçılık ile ilişkiyi kurarak sömürgeciliği meşrulaştırdığına vurgu yapmaktadır.[835] Yani

835 (*)Ortadoğu Teknik Üniversitesi Bölge Çalışmaları Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, Kafkas stratejik araştırmalar merkezi KAFKASSAM kıdemli araştırmacısı. kafkaslikeisuke85@gmail.com
bkz: Edward W. Said, Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları. çev. Berna

burada Said, Batı'nın Asya ve Afrika üzerindeki hâkimiyeti ve sömürgeciliğini haklı göstermek için "vahşi ve gerici Doğu" imajını yaratarak kendilerini daha üstün göstermeye çalıştıklarını anlatmaktadırlar.

1-2. Gayatri C. Spivak ve Subaltern Araştırmaları

Hindistanlı Sosyolog Gayatri C. Spivak "Can the Subaltern Speak? (Subaltern Sınıfı Konuşabilir mi?)" makalesinde subaltern sınıfının ne olduğunu tanımlamakta ve bu sınıf ile nasıl etik ilişkileri kurmak gerektiğini açıklamaktadır. Spivak'a göre, subaltern sınıfı merkezi bilim ve iktidar tarafından siyasal ve ekonomik olarak ezilen sınıftır ve bu yüzden kendilerini ifade etme fırsatlarına sahip değildir.[836] Hem Batı'nın hem de Doğu'nun bilimsel otoriteleri subaltern sınıfını dışlayarak oluşturulmuştur. Spivak, Hindistan'daki "Sati (Dulun kendisini yakmak şekildeki İntiharı)" âdetini İngiliz sömürge politikasının nasıl algıladığına ve Hindistan'ın Hindu dinine dayalı âdeti sömürgecilikle ilişkiler üzerinde nasıl oluşturduğuna odaklanmıştır.[837] İngiliz sömürgecilerin söylemleri bu âdeti yasaklayarak kendisini "geride kalan erkeklerden geride kalan kadınları kurtaran medeni insanlar" olarak gösterirken Hindu milliyetçileri ise Sati'ye doğru yönelen kadınları "ölmek isteyen" ya da "cesur" kadın olarak nitelendirir.[838] Bu çelişen söylemler arasında subaltern sınıfının sözleri

---

Ülner, İstanbul: Metis Yayınları, 1999, s. 213-343.

836 Gayatri C. Spivak, "Can the Subaltern Speak?", http://www.mcgill.ca/files/crclaw-discourse/Can_the_subaltern_speak,pdf [11.01.2015].

837 agm.

838 agm.

görünmez ve subaltern sınıfı dışlanır.[839] Yani kimi zamanda başkaları tarafından temsil edilerek, kimi zamanda duyularak onların sesleri, kendilerini ezen iktidar ve bilim yapısı içinde kaybolur.

Bu noktada Michel Foucault ve Gill Deleuze, ahalinin sesini temsil eden bilim adamlarının varlığını eleştirirken ahalinin sesini dinleyen bilim adamlarının varlığını ise kabul etmişlerdir. Fakat onlar da siyasal-ekonomik çıkarlar ilişkileri içinde yer almakta ve onların dinlemesi için de onların arkasındaki iktidar ve bilim subaltern sınıfına şiddetli şekilde yaklaşabilir. Bu açıdan Foucault ve Deleuze kendilerinin sübjektifliğinin farkında olmamıştır.[840]

Spivak, kendi sesini temsil ettiremeyen subaltern sınıfıyla etik ilişkileri kurmak için bilim adamının, kendisinin arkasındaki iktidar yapısından bağımsız olup subaltern sınıfının yapısına bağlanmayı önermektedir.[841] Spivak'ın subaltern teorisini Ermeni Meselesi üzerine uyguladığımızda şöyle bir durum ortaya çıkar:Günümüze kadar Ermeni elitler ve Marksist-liberaller Ermeni Meselesi'ni "ezilen halka karşı soykırım" olarak algılarken Türkiye tarafı ise "Ermeni ihanetini en az hasarla atlatma süreci" olarak algılamaktadır.Bu iki söylem arasındaki çelişki içinde "subaltern sınıfı" olarak nitelendirilen Ermenistan'daki sıradan Ermeni halkının sesleri kısılmaktadır. Böylece Türk-Ermeni ilişkilerinde Ermenistan'daki sıradan Ermeni halkı dışlanmaktadır.Bu bağlamda araştırmalarda odaklanan nokta sıradan Ermeni halkına nasıl yaklaşmamız gerektiği ve onların gerçek sesini nasıl duyabildiğimizdir.

839 agm.
840 agm.
841 agm.

2. Türk-Ermeni İlişkileri Üzerinde "Ermeni Meselesi"

Karl Marx "Alman İdeolojisi" kitabında tarih, din, kültür, kimlik ve siyaset gibi üst yapıların temelinde üretim şekli ve ilişkilerinin olduğunu[842] ve üretim şekillerinin değişimlerinin sahiplik ve ekonomik hareketlerin biçimini belirlediğini[843] vurgulamıştır. Toplumun gelişmesi toplumun maddi şartları veya üretim gücünün gelişmesine bağlıdır ve üretim gücünün değişimi bireylerin niyetlerinden bağımsızdır.[844] Bu sebeple, üretim ilişkileri toplum için en önemli sosyal ilişkidir. Üretim tipi ve üretim gücü belli bir seviyeye kadar geliştiğinde, üretim gücü ve mevcut üretim ilişkileri arasında çelişki baş gösterir ve bu çelişkinin yarattığı güç üretim ilişkilerini değiştirir.[845] Marx ve Engels'e göre, bu, sınıf çatışmalarını oluşturan güçtür ve tarihi oluşturur. Bu çelişki zirveye ulaşıp mevcut üretim ilişkileri bu gücün büyümesini engellemeye yöneldiği zaman devrim meydana gelir ve üst yapılar dönüşür.[846]

Modern kapitalizm döneminde, kırsal kesimdeki topraktan yoksun köylüler proletarya sınıfı, olmuştur.[847] Kapitalizm meta ve piyasayı üreten ekonomik tipidir ve orada insanlar arasında sadece para ve çıkarlara dayalı

842 KarlMarx ve Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi,*çev. Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları, 1976: s. 68.

843 age., s. 80-94.

844 Marx ve Engels, "Wage Labour and Capital", der. R.C. Tucker, *The Marx-Engels Reader,*New York, Norton & Company, 1978: s. 207-208.

845 Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi,*s. 95.

846 age., s. 65-66.

847 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Kapital 1. Cilt,* çev. Nail Satlıgan ve Mehmet Selik, Istanbul: Yordam Kitap, 2013, pp. 689-703.

bağlar vardır.[848] Bu sistem altında proletarya sınıfı da meta olur ve kendilerini piyasaya satarlar.[849] Ortaçağ'da köylü-feodal ilişkiler istikrarlıyken kapitalist sistem içinde ise proletariat-burjuvazi ilişkiler istikrarsızdır. Marx açıklamaktadır ki kapitalizm ve işçiler arasındaki rekabetin gelişmesi devrim için gereken işçi sınıfının kolektifleşmesi ve birleşmesini sağlar.[850] Böylece, kapitalist sistem içindeki büyür ve sosyalist / komünist devrimine yol açar.[851] Başka deyişle, Marksist teoriye göre, modern toplum proletarya sınıfının burjuva sınıfı tarafından sömürülmesi ve bu iki sınıf arasındaki gerginlik olarak nitelendirilir. Ayrıca, devlet halkı değil, burjuva sınıfının çıkarlarını temsil eder ve Devlet-halk ilişkilerinde gerginlik ve çelişkinin hakim olduğu bir yapı söz konusudur. Ermeni Meselesi'ne Marksist açından baktığımızda bu mesele, "proletarya sınıfına ait olup sürekli ezilen masum Ermeniler" ve "burjuva sınıfına ait olup sürekli ezen acımasız Osmanlı-Türkiye ve Türkler" arasındaki sınıf çatışması olarak değerlendirilir.

Gerçekten de modern Ermeni ulusal kimliğinin inşası sürecinde Marksizm'in sahip olduğu bazı unsurlar alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Ermeni etnik hareketlerinde önemli rol oynayan Hınçak ve Taşnaktsutyun örgütleri de önemli derecede Marksizm'den etkilenmiştir. Hınçak partisi Fransa'da okuyan öğrenciler tarafından 1887 yılında Cenevre'de oluşturuldu. Taşnak partisi ise Rusya'da okuyanlar tarafından Rusya'nın destekleriyle 1890 yılında Tiflis'te kuruldu. Her iki örgüt de ideoloji

848 Paul Sweezy, "Manifesto'nun Tarihsel Önemi", çev. Olcay Göçmen, *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar,* Istanbul: Yordam Kitap, 2010: s. 121.
849 agm., s. 121.
850 agm., s. 123.
851 agm., s. 122-123.

olarak Ermeni milliyetçiliği ve Marksizm'i benimsemiştir.[852] Ermeni milliyetçilerinin benimsediği Marksizm'in en önemli unsurlarından biri "tarihin sınıf çatışması yoluyla gelişmesi"dir. Bu bağlamda Ermeni ulusal hareketlerinin hedefi ise "ezilen proletaryat" olarak geçen Ermenilerin kurtuluşudur. Bu yüzden modern Ermeni milli hareketleri ve Ermenilerin Osmanlı'ya karşı isyanları "ezen Osmanlı-Türkler" ve "ezilen Ermeniler" ikilemi ve "ezilenlerin ezenlere karşı çatışması" olarak tanımlanır. Onların nihai amacı olan "Büyük Ermenistan" hayali ise "ezilen" Ermenilerin ve Ermeni toprakların "ezen" Osmanlı ve Türklerden kurtuluş manasına gelmektedir. Ermenilere göre 1915 yılındaki tehcir ve Ermeni Meselesi büyük haksızlık ve adaletsizliktir.[853] Bu bağlamda Ermeniler sürekli Osmanlı-Türkiye tarafından haksız şekilde ezilen halk olarak kendilerini tanımlar ve Ermeni terör hareketleri ise haksızlığa karşı çaresizlikten kaynaklanan faaliyet olarak nitelendirilir.[854] ASALA gibi örgütlerin hedef aldıkları Türkiye'nin diplomatları, bürokratları ve memurları ise "ezen" Türkiye devletini temsil eder. Türkiye'deki birçok Marksistler de Marksizm içindeki "sınıf çatışması" teorisine dayanarak Ermeni Meselesi'ni "soykırım" olarak nitelendirmektedir. Mesela, Baskın Oran "Ermeni Meselesi"nin Osmanlı içindeki sosyo-ekonomik yapısının değişmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan mevcut sistem ve gerçek durum arasındaki çelişkinin büyümesinden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Ona göre, Ermeni halklar bu çelişkiye karşı sürekli mücadelede bulunmuş ve bu "haklı çatışma"ya karşı Osmanlı "soykırım"

852 Hüseyin Adıgüzel, *Yer Değiştirmenin 100. Yılında Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2015, s. 146-147.

853 Mahmut Niyazi Sezgin, *Ermenilerde Din, Kimlik ve Devlet*, Ankara: Platin Yayınları, 2005, s. 103-105.

854 age., s. 103.

adlı insanlık suçuna başvurmuştur.[855]

Ayrıca Marksistlere göre okullarda öğretilen tarih, sadece devletin iktidarını ve devletin arkasındaki burjuva sınıfının mantığını temsil etmekte ve "gerçek bilgiler"i ve "halkın mantığı"nı ifade etmemektedir. Yani Ermeni Meselesi'nin "soykırım" olmadığına ve tam tersine "Ermenilerin Türkleri katlettikleri"ne dair söylemler "ezen taraf" olan devletin bakışını ifade etmekte ve "ezilen tarafının sesi ve gerçek"i yansıtmamaktadır. Mesela, İnsan Hakları Derneği'nde görev yapan Ayşe Günaysu, 11 Mayıs 2012 tarihinde Armenian Weekly dergisinde yayınlanan "The Reign of Lies in Turkey" makalesinde Türklerin yalan hâkimiyeti altında yaşadığını ve bireylerin kimlikleri, tarih yazımı, edebiyat gibi her şeyin yalan ürünü olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle Günaysu, Ermeni Tehciri'nin "soykırımı" olmadığının Türkiye'nin ürettiği en büyük yalan olduğunu ve diğer tarihi olaylar hakkında sunulan "yalan"ların temelinde "soykırım inkâr yalanı"nın yattığını söylemektedir.[856] Bu bağlamda Türkiye'deki "ezilen halklar"ı savunduğunu öne çıkaran birçok Marksistler ve Liberaller Ermeni Meselesi konusunda Ermeni tezini kabul etmekte ve Türk tarih yazımının gerçekleri yansıtmayıp sadece "ezen tarafı"nın perspektifini temsil ettiğini savunmaktadır. Gerçekten de Hasan Oktay'ın gözlemlerine göre 24 Nisan 2015 tarihinde Taksim'de düzenlenen "Ermeni Soykırımı" törenine katılanların çoğu Marksistler, liberaller ve marjinal gruplar olmuştur.[857] Böylece Türk-Ermeni

855 Baskın Oran, "1839'dan 1915'e Yuvarlanan Süreç", Sait Çetinoğlu ve Mahmut Konuk (Der.), *Öncesi ve Sonrası ile 1915: İnkâr ve Yüzleşme*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2012, s. 37-39.

856 Ayse Gunaysu, "the Reign of Lies in Turkey", *Armenian Weekly*, http://armenianweekly.com/2012/05/11/gunaysu-the-reign-of-lies-in-turkey/ [11. 05. 2011].

857 Yazarın Dr. Hasan Oktay ile röportajı, Ankara, 25 Nisan 2015.

ilişkileri bağlamında Ermeni Meselesi "ezilen" Ermenilerin "ezen" Türklere karşı mücadele olarak nitelendirilmekte ve Ermeniler, birçok Marksistler ve liberaller bu meseleyi "ezilen tarafının mantığı" olarak kullanarak "Ermeni Soykırımı"nın tanınmasını istemektedirler.

Fakat Edward Said açısından bu meseleyi değerlendirdiğimizde bu "Türk-Ermeni ilişkileri"nden başka "Türkiye-Batı ilişkileri" bağlamında da yorumlanabilir. Avrupa ülkelerinde hâkim olan şarkiyatçılık da "Ermeni Meselesi" üzerinde önemli rol oynamaktadır. Avrupalı ülkeler, 15.yüzyıldan beri var olan kendi emperyalist sistemini meşrulaştırmak ve kendi içindeki çelişkileri gizlemek için medeni ve gelişmiş Batı-vahşi ve gerici Doğu ikilemini yaratmıştır. Bu bağlamda Batı ülkelerinin Müslümanlar, Afrikalılar ve Asyalılara karşı yaptığı vahşetler ve katliamlar gizlenmektedir. Diğer yandan onların "Doğu" olarak saydığı Türkiye'yi asıllı ve asılsız konularla kötü gösterip kendisini daha üstün göstermeye çalışmaktadır.[858] Dolayısıyla Ermeni Meselesi, Türkiye'yi sürekli kötüleyip kendilerini daha üstün göstermekle emperyalist sistemini meşrulaştırmak için Batı'nın kullandığı bir araç olarak değerlendirilir.

858 Keisuke Wakizaka, "Siyaset ve Toplumun Ahalileşmesi, Şarkiyatçılık ve "Ermeni Meselesi": Demokrasinin Zayıf Noktası", *Yenisöz*, 21 Nisan 2015, s. 11.

3. Ermeni Toplumu İçinde Ermeni Meselesi'nin Yeri

Diğer yandan, Ermeni Meselesi'ne Ermeni toplumu içinden baktığımızda farklı boyutlar ortaya çıkmaktadırlar. "Hay Dat" doktrini Ermeni toplumunun kendi geleneksel toplumsal yapısını meşrulaştıran bir ideolojik boyutu da taşımaktadır. Özellikle 1915 yılındaki tehcirden sonra yurtdışına giden Ermeniler farklı sosyo-kültürel şart altında azınlık olarak yaşadığından asimilasyon tehlikesiyle karşı karşıya olmuş ve asimilasyondan kendisini korumak Ermeni diasporası için söz konusu olmuştur.[859] Ayrıca dünya çapındaki sekülerleşmeden dolayı Ermeni toplumu içindeki Hıristiyanlığın önemi oldukça azalmıştır. Ermenilerin yaşamı dinden uzaklaştıkça aslen dini kimlik olan Ermeni kimliğinin diğer toplum tarafından asimile edilip kaybolma tehlikesi daha da yükselmiştir. Bu durum, Ermeni elitlerin devam ettirdiği sistemin meşruiyetinin kaybolması anlamına gelir.

Ermeniler, yaşadıkları toplumlarla çatışmadan asimilasyona karşı kendi sistemini korumak için "Ermeni Soykırımı" söylemini kullanmıştır.[860] Diasporadaki Ermeniler, kendilerini bir çatı altında birleştirmek için okullarda ve kiliselerde Ermenilerin Türklerin (Osmanlı'nın) zulmüne karşı direnişinin tarihi, Osmanlı ve Türkler tarafından "işgale uğramış Batı Ermenistan"ın tarihi ve 1915'teki "soykırım"ı anlatarak ulusal Ermeni kimliğini sonraki nesillere aktarmış[861] ve buna devam etmektedir. Sonuçta

859 Haluk Özdemir, "Diaspora Ararat'ı Ararken: Ermeni kimliği ve Soykırım İddiaları", *Ermeni Araştırmaları*, No. 14-15 (2004), s. 80.
860 agm., s. 80.
861 agm., s. 80.

Ermeni diasporası için "Hay Dat (Ermeni Davası)"[862] doktrini Ermenileri tek kimlik altında birleştiren, Ermeni elitlerinin kendi sistemini meşrulaştırıp devam ettiren ideolojik boyutu taşımaktadır. Böylece nesiller geçtikçe Ermeniler "Ermeni Meselesi"ni dava olarak görmeye başlamış ve "Ermeni Meselesi" modern ulusal Ermeni kimliğinin vazgeçilmez unsuru olmuş.[863] Bu bağlamda artık "Ermeni Meselesi"ni Ermeni ile tartışmak Ermeniler için asla kabul edilmez hale gelmiştir.[864]

Ermenistan'da da özellikle Robert Koçaryan iktidar geldikten sonra Ermeni Meselesi'nin önemi Ermenistan'ın ulus-devlet meşruiyetinin sağlanması için oldukça artmıştır. Okullar, televizyon kanalları ve eğitim kurumları "Hay Dat" doktrinine dayalı eğitimi ve yayınları pekiştirip Ermeni milletçiliğini yüceltmeye yönelmiştir.[865] Yani Ermenistan kötü sosyo-ekonomik durumun karşısında kendisini bir ulus-devlet olarak meşrulaştırmak için bütün alanlarda "barbar, gerici, acımasız ve insan dışı düşman Türkler", "sömürgeciliğe karşı direnip düşmana karşı zafer kazanan kahraman ve başarılı Ermeniler", ve "tarihte en büyük felaket olan Ermeni Soykırımı" gibi söylemler tekrarlanmaktadır. Böylece Ermenistan bir ideoloji olarak "Hay Dat" doktrininin yerini pekiştirerek, Ermeni diasporasıyla ilişkileri geliştirmeye ve Ermenistan Ermenilerini yerinde tutmaya çalışmaktadır. Ayrıca Ermenistan'ın kötü sosyo-ekonomik durumundan kaynaklanan halkın öfkesini Türkiye'ye yönlendirerek ulus-devlet olarak meşruiyeti sağlamlaştırmaya yönelmektedir. Mesela, günümüzde

862 Bu terim hakkında bkz.: Sezgin, age., s. 101-106.

863 Sedat Laçiner, *Türk-Ermeni İlişkileri,* İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2004, s.26-27.

864 Laçiner, *Hangi Ermeni Sorunu,* Ankara: USAK Yayınları, 2009, s. 37-38.

865 *Hushigina Hushigina Arumenia* [O kadar Acayip Ermenistan], http://armenia.en-grey.com/ [13. 11. 2007].

Ermenistan'daki milliyetçiler Ermeni-Türk ilişkilerinin normalleşmesini ve Türkiye-Ermenistan sınır kapılarının açılmasının yanlış olduğunu ve Türkiye'nin Ermenistan ve Ermeniler için ciddi tehdit olduğunu vurgulamakla[866] kötü durumdaki halkı susturmaya çalışmaktadır.

Böylece, Ermeni toplumu, özellikle Ermenistan içindeki Ermeni Meselesi ile ilgili söylemler üzerinden hem diasporanın kendi yapısını, hem de Ermenistan'ın bir ulus-devlet olarak varlığını meşrulaştırmak için bir ideoloji olarak kullanılmaktadır. Başka deyişle Ermeni Meselesi, Türk-Ermeni ilişkilerde "ezilenlerin mantığı" olarak kullanılırken Ermeni toplumu arasında özellikle Ermenistan içinde ise bir "ezenlerin mantığı" olarak görülmektedir. Türk-Ermeni ilişkileri içindeki "barbar Türkler tarafından ezilen Ermenilerin direnişi" mantığı ve "bir bütün olan Ermenilerin ihaneti ve düşmanlığı" söylemleri arasında subaltern sınıfı olan sıradan Ermeni halkının sesleri gömülmekte ve Ermenistan'daki sıradan Ermeniler bu ilişkilerden dışlanmaktadır.

866 Hrant Mikaelyan, *The Nationalist Discourse in Armenia*, Yerevan: Caucasus Institute, 2011, s. 8-9.

4. Peki Sıradan Ermeni Halkının Sesini Duymak İçin Ne Yapmalı?

Bu bağlamda, Ermeni Meselesi ve Ermeniler üzerinde çalışmak için başka önemli konu olarak "Sıradan Ermeniler'e nasıl yaklaşıp fikirlerini öğrenebiliriz?" ve "Sıradan Ermeni halkı Türk-Ermeni ilişkileri ve Ermenistan'ın durumu hakkında nasıl düşünüyorlar?" gibi sorular ortaya çıkar. Spivak'a göre, kitaplar ve belgeler gibi yazılı kaynaklar sadece "subaltern" olmayanlar ve iktidarların seslerini yansıtmakta olduğu için subaltern sınıfının sesi yazılar üzerinden öğrenilemez ve arşiv, makale ve kitaplara dayalı çalışmalar bu noktada kısıtlıdır.

Spivak, subaltern sınıfının sesini öğrenmek için kendi arkasındaki iktidar ve bilim yapılarından kurtularak subalternlerin yapısına bağlanmak gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda subaltern sınıfının fikirlerini öğrenmek için etnografik çalışmalar, gözlemler ve halkla sohbetler ve mülakatlar gibi saha çalışmaları söz konusu olmaktadır ve iktidar ile bağları güçlü olmayan sivil toplumlar ve şahısların çalışmaları ön plana çıkmaktadır. Örneğin KAFKASSAM başkanı olan Hasan Oktay günümüze kadar birçok defa Ermenistan'ı ziyaret edip orada saha çalışmalarını yürütmüştür. Bu çalışmalar sürecinde alınan Ermenistan Ermenisi'nin sesini örnek olarak gösterelim:[867]

"Ermenistan yaşlılar ve kadınlar ülkesi olmaya doğru hızla ilerliyor. 2015'ten beklentileri azalan Ermeni halkı yavaş yavaş ülkeyi terk ediyor. Erkekler çalışmak için

867 Hasan Oktay, "Tazminat Beklerken Ekmek Bekler Hale Gelmek", *Haber Hergün*, http://www.haberhergun.com/tazminat-beklerken-ekmek-bekler-hale-gelmek-makale,1575.html [19. 04. 2015].

yurtdışına giderken ülkede kalan kadın ve çocuklar umutsuz bekleyişlerini sürdürürken ilk fırsatta Ermenistan'da kalan yakınlarını yanına almaya çalışan erkekler yalnızca aileleri için çalışmaktalar. Azerbaycan'ın uyguladığı Karabağ politikası bir tek Azerbaycan'ı değil Ermenistan'ı da etkilemektedir. Geçen aylarda Azerbaycan için Karabağ'da savaşan bir askerin kendini yakması Azerbaycan'ın Karabağ politikalarının Azerbaycan'ı ne kadar etkilediğinin anlaşılması bakımından son derece çarpıcı bir örnekti. Azerbaycan iktidarı Karabağ'ı gerekçe göstererek ne kadar kuvvetleniyorsa halkı da o derece iktidardan kopuyor fakirleşiyor ve açlık sınırlarında yaşamaya alışmaya çalışıyordu. Aynı şekilde Karabağ Ermenistan'ın da baş belası olmaya devam ediyor. Ülke yaşanamaz, halkı açlık sınırlarında ve ilk fırsatta ülkeyi terk etmeye doğru itiyor. Ermeni halkı için uğruna savaştığı Karabağ şimdi onu açlıkla karşı karşıya bırakıyor. İşte bu durum artık Ermenistan devlet yetkilileri tarafından da dolaylı bile olsa dile getirilmeye başlandı.

Ermenistan'ın ikinci Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan, Ermenistan'da nüfusun toplu göçünün gözlemlendiğini, yeni dairelerin olası alıcıların ülkeden gittiğini, gayrimenkul piyasasında talebin düştüğünü ifade ediyor her bir fırsatta. Yani Ermeni halkı elinde avucunda ne varsa satıp bir an önce ülkemizi Ermenistanımızı terketmeye başlamıştır. Gayrimenkul piyasasında talep ve fiyatların düşmesinin inşaat yatırımlarında düşüşe neden olduğunu ifade eden Koçaryan, araştırmalara göre, Ermenistan nüfusunun yüzde 40'ının ilk fırsatta ülkeden gitmeyi düşündüğünü kaydetti. Bu tespiti yaparken Koçaryan çareyi gösterememektedir. Ve sanki kendisinin bunda payı yokmuş gibi Koçaryan şöyle konuştu: "Ülkeden gitmeyi düşünen bir insan, kaçtığı ülke veya şehirden gayrimenkul almak istemez.

Aynı durum gayrimenkul sektöründe girişimcilik için de söz konusudur. İşte, inşaat hacminin gittikçe gerilemesinin nedenleri. Bunun sorumlusu önceki hükümet değil ve herhalde uzaylılar hiç değil, krizin de bununla ilgisi yok. Yani sorumluluktan kaçmak olanaksızdır. Eğer Başbakan bunu anlamıyorsa, entelektüel olarak değerde etmiş. Şayet anlıyor, ama yalan söylüyor ve olanları benim ve Markaryan'ın üzerine atarak durumu kurtarmaya çalışıyorsa manen degrade etmiştir. Muhtemelen burada her iki olasılık söz konusudur. Her bir durumda, zarar verici Başbakan, ülke için fazlasıyla lükstür." diyerek kendi sorumluluğunu görmemezlikten gelmektedir. Oysa Ermeni halkının fakirliğinin birinci sebebi Koçaryan'ın Karabağ aşkıdır. Karabağ Ermeni halkımızın milliyetçi duyguları kullanılarak elde etiğimiz bir topraktır ama o toprak şimdi halkımızı sevdiği vatanından kaçmasına sebep olmaktadır. Karabağ bizim için vazgeçilmezdir ama Karabağ'ı savunacak halk olmadıktan sonra Karabağ'ın bizim için bir anlamı kalmamaktadır. Ermeni halkı olarak biz Karabağ'ı elde tutalım derken Ermenistan'ımızı kaybedeceğiz öyle anlaşılmaktadır. Yapılacak iş sanırım Ermenistan haritadan silinmeden Karabağ konusunda Azerbaycan'ı ikna edip normalleşmenin yolları aranmalıdır. Normalleşme Ermenistan için tek çıkar yoldur. Azerbaycan için söylenecek çok şey var ama öncelikle Ermenistan'ı Ermeni halkının yaşayabildiği bir devlet yapmak sanırım yöneticilerimizin görevidir. Rusların dediği gibi Ermenisiz Ermenistan neredeyse gerçekleşecektir. Biz 2015'te bir ciddi beklentiler içerindeyken sanırım Ermenistan Ermenisiz kalacak ve gidebileceğimiz tek ülke Türkiye olacak. Şimdi geriye dönüp baktığımızda Soykırım bizim vazgeçilmezimiz, Karabağ bizim zafer naraları attığımız vatan parçası, tamam da karnımız aç ve iddialaştığımız kavgalaştığımız Türkiye'nin eline kaldık. Sizce bunda

bir terslik yok mu. Hem Türkiye'ye söveceğiz ve hem de Türkiye'den yardım bekleyeceğiz. Siz Türkiye olsanız ne yapardınız. Benim ailem Koçaryanın Sarkisyan'ın politik öngörüsüzlük ve hayalperest uygulamaları yüzünden dağıldı, babam Moskova'da anam evde için için ağlıyor, erkek kardeşim İstanbul'da ucuz işçi, kız kardeşim Dubai'de ne yaptığı belli değil. Ben Erivan'da perişanım bu mu yaşanabilir Ermenistan. Ben artık 24 Nisan'ın kimliğimizin bir parçası olmasından rahatsızım, insanca yaşamak istiyorum, Karabağ'ın bekçisi olmaktan yoruldum, Rusya beklesin artık Karabağ'ı. Parçalanan ailemi istemek suçsa ben suçluyum ve artık bitsin bu 24 Nisan sömürüsü, artık ölülerimizi gömelim yasımızı bitirelim. Türkiye'den toprak ve tazminat beklerken ekmek bekler hale gelmek ne büyük bir hazin sonudur. (Qnarik Alaverdyan)"

Hasan Oktay ile yapılan mülakatta (özel yazışmada) diyor ki, Koçaryan döneminden beri Ermenistan'ın Türkiye'ye karşı milliyetçi politikasından dolayı halkın durumu oldukça kötüleşiyor ve cevaplayan kendisi de Ermeni Meselesi'nden artık bıkmış durumdadır. İnsanlar artık Türkiye'yi sövmek yerine karnını doyurmak istiyorlar ve Türkiye ile barışmak onlar için daha önemlidir.

Bu çalışma, Ermeni diasporası-Ermenistan devletinin resmi ideolojisi ve subaltern olarak tanımlanan sıradan Ermeni halkı arasında ciddi farkların olduğunu ve Ermenilerin bir bütün olarak aynı fikre sahip olmadığını göstermektedir. Böylece saha çalışmaları yoluyla subaltern sınıfının seslerini ve fikirlerini öğrenmek Ermenilerin psikolojik durumu ve sosyal yapısını daha iyi, objektif ve bütünsel şekilde anlamak konusunda katkı oldukça büyüktür.

Sonuç

Edward Said, Batı'nın Asya ve Afrika üzerindeki hâkimiyeti ve sömürgeciliğini haklı göstermek için "vahşi ve gerici Doğu" imajını yaratmakla kendilerini daha üstün göstermeye çalıştıklarını vurgulamıştır. Diğer yandan, Gayatri Spivak'a göre subaltern sınıfı, kendilerini ifade etmek için hiçbir fırsat ve çarelere sahip olmayan ezilen sınıftır ve sadece yazılı kaynaklar onların sesini öğrenmek için yetmez, çünkü yazılı kaynaklar ancak iktidarın sesleri ve ideolojisini temsil eder. Bu süreçte subaltern sınıfı dışlanır ve onların sesi asla gözükmemektedir. Bu açıdan bakarsak, "Ermeni Soykırımı" söylemi Türk-Ermeni ilişkileri üzerinde Ermeniler, birçok Marksistler ve liberaller tarafından "ezilen tarafının mantığı" olarak kabul görmekte ve sınıf çatışması teorisi bağlamında Ermenilerle birlikte hareket etmektedirler. Ama Said'in açısından bakarsak, Ermeni Meselesi Batı güçlerinin kurduğu sisteme "Doğu" olarak geçen Türkiye'yi kötüleyerek devam ettirmek için kullanılan konu olarak değerlendirilir.

Ermeni toplumu açısından bakacak olursak, Ermeni Meselesi ile ilgili söylemler kendi yapılarını meşrulaştırarak halkı susturan bir "ezen tarafının mantığı" olarak karşımıza çıkmaktadır. Ermenistan'da kötü şartlar altında yaşayan sıradan halk bu milliyetçi söylemlerle susturulmakta ve sıradan Ermeni halkının sesi Türk tarafının resmi söylemleri ile Ermeni tarafının resmi söylemleri arasında gömülmüş durumdadır. Bu yüzden sıradan Ermenilerin sesini dinlemek için toplumların resmi söylemlerini besleyen bilim ve iktidar yapısından kurtularak onların sosyo-kültürel bağlamı içine girmek, yani sivil toplumları ve şahıslar tarafından uygulanan saha çalışmalarına gereken dikkati göstermek oldukça önemlidir.

Sonuç olarak, Spivak'ın önerdiği subaltern çalışmaları, Ermeni toplumunun bir bütünü olmadığını göstererek Ermeni toplumu hakkında daha bütünsel, detaylı ve objektif bilgileri sağlamak konusunda çok büyük katkıda bulunmaktadır.

Bölüm Kaynakçası

Adıgüzel, Hüseyin. *Yer Değiştirmenin 100. Yılında Ermeniler ve Ermeni Meselesi.* İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2015.

Gunaysu, Ayse. "the Reign of Lies in Turkey". *Armenian Weekly.* http://armenianweekly.com/2012/05/11/gunaysu-the-reign-of-lies-in-turkey/ [11. 05. 2011].

Hushigina Hushigina Arumenia [O kadar Acayip Ermenistan], http://armenia.en-grey.com/ [13. 11. 2007].

Laçiner, Sedat. *Türk-Ermeni İlişkileri.* İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2004.

----------. *Hangi Ermeni Sorunu?*. Ankara: USAK Yayınları, 2009.

Marx, Karl, Friedrich Engels. *Alman İdeolojisi.* çev. Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları, 1976.

----------. Wage Labour and Capital". der. R.C. Tucker, *The Marx-Engels Reader,* New York, Norton & Company, 1978, s. 203-217.

----------. *Kapital 1. Cilt.* çev. Nail Satlıgan ve Mehmet Selik. İstanbul: Yordam Kitap, 2013,

Mikaelyan, Hrant. *The Nationalist Discourse in Armenia,* Yerevan: Caucasus Institute, 2011.

Oktay, Hasan. "Tazminat Beklerken Ekmek Bekler Hale Gelmek", *Haber Hergün,* http://www.haberhergun.com/tazminat-beklerken-ekmek-bekler-hale-gelmek-makale,1575.html [19. 04. 2015].

Oran, Baskın. "1839'dan 1915'e Yuvarlanan Süreç". Sait Çetinoğlu ve Mahmut Konuk (Der.). *Öncesi ve Sonrası ile 1915: İnkâr ve Yüzleşme.* Ankara: Ütopya Yayınevi, 2012, s. 36-39.

Özdemir, Haluk. "Diaspora Ararat'ı Ararken: Ermeni kimliği ve Soykırım İddiaları". *Ermeni Araştırmaları,* No. 14-15 (2004), s. 75-97.

Said, Edward W. *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları.* çev. Berna Ülner, İstanbul: Metis Yayınları, 1999.

Sezgin, Mahmut Niyazi. *Ermenilerde Din, Kimlik ve Devlet.* Ankara: Platin Yayınları, 2005.

Spivak, Gayatri C. "Can the Subaltern Speak?". http://www.mcgill.ca/files/crclaw-discourse/Can_the_subaltern_speak,pdf [11. 01. 2015].

Sweezy, Paul. "Manifesto'nun Tarihsel Önemi". çev. Olcay Göçmen, *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar.* Istanbul: Yordam Kitap, 2010, s. 117-135.

Wakizaka, Keisuke. "Siyaset ve Toplumun Ahalileşmesi, Şarkiyatçılık ve "Ermeni Meselesi": Demokrasinin Zayıf Noktası", *Yenisöz,* 21 Nisan 2015, s. 11.